

Jakub Sawicki

Kilka uwag o źródłach do dziejów archidiecezji krakowskiej

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawnohistoryczny 21/1-2, 5-14

1978

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

JAKUB SAWICKI

KILKA UWAG O ŹRÓDŁACH DO DZIEJÓW
ARCHIDIECEZJI KRAKOWSKIEJ

Historiografia archidiecezji krakowskiej wciąż jeszcze posługiwać się musi w szerokim zakresie źródłami rękopiśmiennymi. Brak większej ilości nowoczesnych edycji źródeł historycznych bardzo hamuje rozwój prac monograficznych poświęconych różnym instytucjom kościelnym, a przez to utrudnia dopracowanie się szerszej syntezy historycznej. Wydaje mi się przeto, że pierwszoplanowym zadaniem naszej historiografii kościelnej pragnącej dać pełny obraz rozwoju dziejowego archidiecezji krakowskiej, jej instytucji i jej aktywności jest rozszerzenie bazy źródłowej i udostępnienie jej szerszym kręgom badaczy przez wszczęcie na szerszą skalę i przeprowadzenie akcji wydawniczej w dziedzinie publikacji źródeł historycznych.

Nie jestem w stanie w ramach niniejszego artykułu dać pełnego przeglądu wydawnictw źródłowych w zakresie nas tu interesującym, którymi obecnie dysponujemy, ani też rozwinąć szczegółowego programu takiej akcji edytorskiej. Muszę ograniczyć się jedynie do wskazania potrzeb moim zdaniem najpilniejszych, a zarazem trudności, które wymagałyby przezwyciężenia.

1. Rewelacyjne publikacje docenta dra Stanisława Kurasia, od części 4-tej począwszy opracowywane z małżonką docent dr Ireną Sułkowską-Kurasią¹ przekonują nas, ile jest jeszcze do

¹ *Zbiór dokumentów małopolskich*. Wydał Stanisław Kurasi. (Red. nauk.: Karol Buczek). Cz. 1: *Dokumenty z lat 1257—1420*. Wrocław 1962 Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawn. PAN ss. XL, 442, 2 nlb., 8 tabl.; Cz. 2: *Dokumenty z lat 1421—1441*. Wrocław 1963 Zakład Nar. im. Ossol. Wydawn. PAN ss. III, 1 nlb., 388, 1 nlb. — Polska Akademia Nauk. Oddział w Krakowie. — Materiały Komisji Nauk Historycznych nr 5, 9; Cz. 3: *Dokumenty z lat 1442—1450*. Wrocław—Warszawa—Kraków 1969 Zakład Nar. im. Ossol. Wydawn. PAN s. XXXIV, 371. — Instytut Historii PAN; wydał Stanisław Kurasi i Stanisław Kurasi. Cz. 4: *Dokumenty z lat 1211—1400*. Wrocław—Warszawa—Kraków 1969 Zakład Nar. im. Ossol. Wydawn. PAN ss. XXXI, nlb 1, 332 — Instytut Historii PAN; Wydali Irena Sułkowska-Kurasi i Stanisław Kurasi. Cz. 5: *Dokumenty z lat 1401—1440*. Wrocław—Warszawa—Kraków 1970 Zakład Nar. im. Ossol. Wydawn. PAN ss. XXXVI, 450. — Instytut Historii PAN; Cz. 6: *Dokumenty króla Władysława Jagiełły z lat 1386—1417*. Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk 1974 Zakład Nar. im. Ossol.

zrobienia w dziedzinie publikacji, według obecnych zasad edytor-
skich, dokumentów z okresu średniowiecza. Dwa tomy kodeksu
dyplomatycznego katedry krakowskiej, wydane w latach 1874 i 1883
przez Franciszka Piekosińskiego, a przedrukowane w re-
produkcji anastatycznej w 1965 roku przez Państwowe Wydawni-
ctwo Naukowe² proszą się o reedycję krytyczną. W 1965 roku
ukazał się pierwszy tom dokumentów katedry krakowskiej w po-
prawnej edycji docenta dra Stanisława Kurasia, przynoszący cał-
kowicie nowy materiał z okresu 1065—1415³. Drugi tom tego wy-
dawnictwa, uzupełniającego w znakomity sposób oba tomy edycji
Piekosińskiego, przygotowany od dawna do druku czekał
na przydział papieru i ukazał się wreszcie w 1973 roku⁴. A to
dopiero średniowiecze, i to nie całe. Druga połowa wieku XV oraz
całe wieki XVI, XVII i XVIII czekają na swego wydawcę. A już
zgoła katastrofalnie przedstawiają się wieki XIX i XX. Nikt nie
jest dziś w stanie ogarnąć wielkiej ilości dokumentów tkwiących
w kopiach na kartach foliów krakowskich *acta episcopalia* i *acta*
officialatus. To samo odnieść trzeba do dokumentów dotyczących
kolegiat diecezji krakowskiej.

2. Pilnym zadaniem nauki jest bez wątpienia krytyczna reedycja
Długoszewego *Liber beneficiorum*. Ciekawa i pionierska praca dok-
torska Stanisława Kurasia⁵ wykazała ponad wszelką wątpli-

Wydawn. PAN ss. XXXIV, 495. — PAN. Instytut Historii; Cz. 7: *Do-
kumenty króla Władysława Jagiełły z lat 1418—1434*. Wrocław—War-
szawa—Kraków—Gdańsk 1975 Zakład Nar. im. Ossol. Wydawn. PAN
ss. XXXI, nrb. 1, 438. — PAN. — Instytut Historii; Cz. 8: *Dokumenty
z lat 1435—1450. Uzupełnienie: Dokumenty z lat 1286—1442*. Wrocław—
Warszawa—Kraków—Gdańsk 1975 Zakład Nar. im. Ossol. Wydawn.
PAN ss. XL, 399. — PAN. Instytut Historii.

² *Kodeks dyplomatyczny katedry krakowskiej św. Wacława*, część
pierwsza, obejmująca rzeczy od roku 1166 do roku 1366, wydał i przy-
pisaniami objaśnił Franciszek Piekosiński. Kraków 1874 in 8° ss. XLI,
375, 11 tabl.; Idem, część druga, obejmująca rzeczy od roku 1367 do
roku 1423, wydał i przypisaniami objaśnił Franciszek Piekosiński.
Kraków 1883 in 8° ss. XXXVIII, 597, 4 tabl. — *Monumenta medii aevi
historica res gestas Poloniae illustrantia* t. I i VIII. Anastatyczny prze-
druk Warszawa PWN 1965.

³ *Zbiór dokumentów katedry i diecezji krakowskiej*. Część I: 1063—
—1415. Wydał Stanisław Kuras. Lublin 1965 Towarzystwo Naukowe
KUL ss. XXII, 363. — *Materiały źródłowe do dziejów Kościoła w Pol-
sce* t. 1.

⁴ *Zbiór dokumentów katedry i diecezji krakowskiej*. Część II: 1416—
—1450. Wydał Stanisław Kuras. Lublin 1973. Towarzystwo Naukowe
KUL ss. XXXIV, 634. — *Tow. Nauk. KUL. — Instytut Geografii Histo-
rycznej Kościoła w Polsce. — Materiały źródłowe do dziejów Kościoła
w Polsce*, t. 4.

⁵ Kuras Stanisław, *Regestrum Ecclesiae Cracoviensis. Studium nad
powstaniem tzw. Liber Beneficiorum Jana Długosza*. Warszawa PWN
1966 ss. 67, nrb. 17, tabl. 12.

wość, że dotychczasowa edycja tego arcyważnego pomnika⁶ nie odpowiada potrzebom dzisiejszej nauki, a korzystanie z tej edycji doprowadzić może do zgoła błędnych ustaleń.

3. Ważnymi źródłami do poznania życia gospodarczego diecezji krakowskiej w XVI wieku są również księgi skarbowe tzw. „Registra contributionum” oraz *Liber retaxationis* z 1529 roku⁷. To ostatnie źródło dopiero niedawno doczekało się krytycznego wydania, które wypełniło dotkliwą lukę w zespole wydawnictw źródłowych do dziejów skarbowości kościelnej⁸.

4. Również akta wizytacyjne biskupów krakowskich⁹ oraz ich sprawozdania wysyłane *ad limina apostolorum* są materiałem pierwszorzędnyim zastępującym ze wszechmiar na kolejne publikowanie. Gdy chodzi o sprawozdania *ad limina apostolorum*, to

⁶ Długosz J., *Liber beneficiorum dioecesis Cracoviensis...* T. 1 Kraków 1863 ss. X, nrb. 8, 652, nrb. 2, LVI, nrb. 6, tabl. 1; T. 2 Kraków 1864 ss. nrb. 20, 576, nrb. 2 LXXXIV, tabl. 1; T. 3 Kraków 1864 ss. nrb. 10, 480, nrb. 2, LXXII, nrb. 6, tabl. 1. — *Joannis Dugosz Senioris Canonici Cracoviensis Opera Omnia cura Alexandri Przeździecki edita* T. VII, XIII, IX.

⁷ O libri retaxationum patrz Kutrzeba Stanisław, *Historia źródeł dawnego prawa polskiego*. Lwów—Warszawa—Kraków (1926) T. 1 s. 36—38 i T. 2 s. 177.

⁸ *Księga dochodów beneficjów diecezji krakowskiej z roku 1529* (tzw. *Liber retaxationum*) wydała Zofia Leszczyńska-Skrętowa. Wrocław—Warszawa—Kraków. Zakład Narodowy im. Ossolińskich. Wydawnictwo PAN 1968 in 8° ss. XVIII, 671, nrb. 1. Por. do tego Henryk Karbownik, *Libri retaxationum a libri beneficiorum w systemie skarbowości kościelnej w Polsce w XV i XVI wieku*. Czas. prawnohistor. t. 22: 1970 z. 1 s. 215—225.

⁹ O najstarszych wizytacjach diecezji krakowskiej patrz Glemma Tadeusz, *Wizytacje diecezji krakowskiej z lat 1510—1570*, Nasza Przeszłość t. 1 Kraków 1946 s. 43—96. Wyciąg z wizytacji przeprowadzonej z polecenia kardynała Jerzego Radziwiłła przez archidiacona krakowskiego Krzysztofa Kazimierskiego w latach 1596—1598 dał Julian Bukowski, *Dzieje Reformacji w Polsce*, t. 1 Kraków 1883 s. 639—688. Części akt wizytacyjnych wizytacji radziwiłłowskiej wydali Maksymilian Wojtas, *Akta wizytacji dekanatów bytomskiego i pszczyńskiego, dokonanej w roku 1598 z polecenia Jerzego Radziwiłła, biskupa krakowskiego*, Katowice 1938 in 8° ss. 126, tab. 3 (Tow. Przyjaciół Nauk na Śląsku. Fontes t. 3) oraz ostatnio Czesław Skowron, *Akta wizytacji dekanatu krakowskiego 1599*. Cz. I. Lublin 1965 Tow. Nauk. KUL ss. XVIII, 163 (*Materiały źródłowe do dziejów Kościoła w Polsce* T. 2). Co do późniejszych wizytacji patrz Wiesław Müller, *Diecezja krakowska w relacjach biskupów z XVII—XVIII wieku*. Roczniki humanist. t. 13: 1965 z. 2 s. 5—149. — O aktach wizytacyjnych patrz również Stanisław Litak, *Akta wizytacyjne parafii z XVI—XVIII wieku jako źródła historyczne*. Zesz. Nauk. KUL R. 5: 1962 nr 3 (19) s. 41—58 i podaną tam literaturę oraz Stanisław Librowski, *Wizytacje diecezji wrocławskiej*, Cz. I Tom 1. Lublin 1964 s. 7—10 (Archiwa, Biblioteki i Muzea kościelne t. 8), Patrz również Hieronim Wyczański, *Wprowadzenie do studiów w archiwach kościelnych*, Warszawa 1956 s. 79—83, 144—148.

publikacje ks. prof. Teofila Długosza¹⁰ wykazały ich wartość poznawczą dla badań nad stanem diecezji. Dzisiaj, dzięki rozległym pracom inwentaryzacyjnym zapoczątkowanym i prowadzonym w Rzymie przez nieodżałowanego O. Eugeniusza Reczka TJ i jego następców również w archiwach Kongregacji Konsystorialnej i Kongregacji Soboru, nie trudno będzie o dotarcie do potrzebnych materiałów źródłowych.

5. Bolesną luką w bazie źródłowej do dziejów archidiecezji krakowskiej jest brak edycji protokołów posiedzeń kapituły katedralnej krakowskiej. To, co opublikował swego czasu znakomity nasz badacz i wydawca Bolesław Ulanowski¹¹, to zaledwie drobne fragmenty tego przebogatego i arcyważnego materiału wymagające nadto weryfikacji i uzupełnienia. Najpilniejszym w moim przekonaniu zadaniem byłoby opublikowanie in extenso i w komplecie *acta actorum capituli* za cały wiek XV-ty. Odpisy za kilka dłuższych okresów XVI wieku, sporządzone swego czasu dla Ulanowskiego, lecz dotąd — jak mi się wydaje — nie poddane skolacjonowaniu, znajdują się wśród materiałów dawnej Komisji Prawniczej b. Polskiej Akademii Umiejętności w Krakowie przy ul. Sławkowskiej 17. Sam miałem je kilkakrotnie w ręku¹², lecz dziś trudno mi wypowiedzieć się co do stanu, w jakim cenne te odpisy nie znajdują, i co do rozmiarów pracy, którą trzeba by włożyć jeszcze w ich przygotowanie do wydania. Dziś, gdy nauka polska, a z nią i nauka światowa zyskała już dwa tomy obliczonego na 3 tomy monumentalnego wydawnictwa poświęconego publikacji protokołów posiedzeń kapituły katedralnej wrocławskiej w XVI wieku, stojące w zgodnej opinii, światowe na najwyższym poziomie techniki edytorskiej¹³, byłby jak sądzę najwyższy czas,

¹⁰ Długosz Teofil, *Biskupia visitatio liminum*. — *Collectanea Theologica* R. 14: 1933 s. 173—249, 273—388, tab. 8; Tenże *Relacje arcybiskupów lwowskich* 1595—1794. Wydał... Lwów 1937 (druk. 1938). Kuria Metropol. o.l. we Lwowie ss. XI, nrb. 1, 208, tabl. 11.

¹¹ Ulanowski Bolesław, *Acta capitulorum Cracoviensis et Plocensis selecta* (1438—1523; 1438—1525), Archiwum Komisji Historycznej T. 6 Kraków 1891 ss. IV, 296; Tenże, *Inscriptiones clenodiales ex libris iudicialibus palatinatus Cracoviensis. Starodawne Prawa Polskiego Pomniki* T. 7 z. 3 Kraków 1885 ss. XVI, 273—626; Tenże, *O pracach przygotowawczych do historii prawa kanonicznego w Polsce*, Kraków 1887 s. 12, 14—18, 20—22, 90—99.

¹² Odpisy te znajdowały się w Tekach Ulanowskiego: Teki 14: *Odpisy acta actorum Cap. Crac.* 1564—1577; Teki 15: dtto 1577—1587; 1587—1595; 1600—1604; Teki 16: dtto 1543—1548; 1551—1560; Teki 42: dtto 1605—1643.

¹³ *Acta Capituli Wratislaviensis 1500—1562. Die Sitzungsprotokolle des Breslauer Domkapitels in der ersten Hälfte des 16. Jahrhunderts*. Erster Band. 1500—1516. Bearbeitet von Alfred Sabisch. Erster Halbband: 1500—1513, Böhlau Verlag Köln Wien 1972 ss. LXIX, nrb. 3, 618; Zweiter Halbband: 1514—1516, Böhlau Verlag Köln Wien 1972 ss. nrb. 4, 619—1000

aby nauka polska, idąc za wzorem tym ze wszechmiar godnym naśladowania, dała prastarej naszej diecezji krakowskiej podobne pomnikowe wydawnictwo.

6. Jeszcze gorzej przedstawia się sprawa z *acta actorum* poszczególnych kapituł kolegiackich. Na działalność i znaczenie tych ośrodków zbyt małą jak dotąd zwracano uwagę, dopiero ostatnie lata przyniosły tu pewne ożywienie¹⁴, lecz brak publikacji ciągłych tych ważnych źródeł utrudnia i tu postęp badań.

7. Zbyt mało mamy — jak dotąd — opublikowanych pomników praktyki administracyjnej i sądowej. Wydaje mi się, że nader pilną potrzebą jest publikacja tych pomników za cały XV i XVI wiek. Upřednio jednak należałoby, — jak sądzę — przeprowadzić ponowną dyskusję nad metodą publikowania tego rodzaju pomników z uwagi na rozmiary materiału, zwłaszcza w odniesieniu od *acta episcopalia* i *acta officialatus*. Nie wydaje mi się, aby metoda Ulanowskiego stosowana przy wydawaniu jego *Acta iudiciorum ecclesiasticorum*¹⁵ dała się dziś utrzymać, ani też, aby można uniknąć zweryfikowania i powtórnego wydania materiału publikowanego przez Ulanowskiego. Nawet jeżeli się odrzuci metodę subiektywnej selekcji zapisek przeznaczonych do publikacji z zupełnym pominięciem innych, stosowaną przez Ulanowskiego, pozostanie jeszcze wcale szeroki margines do dyskusji nad specy-

¹⁴ Zob. Wyczański Hieronim E.: *Wprowadzenie do studiów w archiwach kościelnych* o.c. s. 39—41, 108—109; Librowski Stanisław, *Statuty kapituł kolegiackich dawnej archidiecezji gnieźnieńskiej*. Archiwa, Biblioteki i Muzea kościelne t. 1 zes. 1 Lublin 1959 s. 167—169; Szymański Józef, *Piętnaście lat badań nad dziejami polskich kapituł katedralnych i kolegiackich* (1945—1960). Zeszyty Naukowe KUL R. 5: 1962 nr 1 (17) s. 89—115 i podaną tam literaturę. Z dalszych prac wymienić tu wypada: Stopniak Franciszek, *Dzieje kapituły zamojskiej*. (Praca doktorska). Lublin 1962 Tow. Nauk. KUL ss. 205, nlb. 2, bibliogr.-Katol. Uniw. Lub. Wydział Teolog. Rozprawy doktorskie, magisterskie i seminaryjne, 10; Szymański Józef, *Powstanie kolegiaty św. Wawrzyńca w Wojniczu*. Prawo kanon. R. 4: 1961 nr 1/4 (wyd. 1962) s. 769—793 oraz *Kapituła kolegiacka w Wojniczu 1465—1786*, Lublin 1962 ss. 258, nlb. 2, ilustr. tabl., mapa, bibliogr. — Tow. Nauk. KUL Prace Instytutu Geografii histor. Kościoła w Polsce, 3; Wójcik Walenty, *Powstanie i wygaśnięcie kapituły kolegiackiej w Klimontowie*. Prawo kanon. R. 4: 1961 nr 1/4 (wyd. 1962) s. 35—77.

¹⁵ Zestawienie publikacji B. Ulanowskiego podaje m. in. Hieronim Wyczański, *Wprowadzenie do studiów w archiwach kościelnych* o.c. s. 90—91. Diecezji krakowskiej dotyczą następujące z tych publikacji: *Inscriptiones clenodiales* oraz *O pracach przygotowawczych* (patrz wyżej w przyp. 11), wreszcie *Praktyka w sprawach matżeńskich w sądach duchownych diecezji krakowskiej w XV w.* Archiwum Komisji Historycznej Akad. Umiejętn. T. 5 (Scriptores Rerum Polonicarum t. 13) Kraków 1889 s. 87—195.

ficznymi potrzebami metody wydawniczej w zastosowaniu do *acta episcopalia* i *acta officialatus*¹⁶.

8. Poważne widzę potrzeby w dziedzinie publikacji różnego typu aktów normatywnych. Tu na pierwszym miejscu wymienilibym statuty kapituł katedralnych i kolegiackich. Bibliografia statutów kapitulnych (niekompletna) sporządzona przez ks. rektora Jana Fijałka¹⁷ oraz badania uczonych młodszych, jak ks. prof. Stanisław Librowski i inni¹⁸ stwarzają dobrą podstawę i punkt wyjścia dla wszelkich dalszych prac, również i dla prac edytorskich. Pilnym zwłaszcza zadaniem byłaby krytyczna reedycja statutów kapituły krakowskiej, wydanych przed prawie wiekiem przez ks. Teligę¹⁹. W zakres prac edytorskich dobrzeby było włączyć

¹⁶ Handelsman Marceł, *O metodzie publikowania najdawniejszych ksiąg sądowych polskich*. Prz. hist. T. 20: 1916 z. 3 s. 317—346.

¹⁷ *Statuty kapituły katedralnej wrocławskiej z materiałów przysposobionych przez ks. prabata Stan. Chodyńskiego* wydał i bibliografią ustawodawstwa kapitulnego w Polsce poprzedził ks. dr Jan Fijałek. Kraków 1915 Nakładem Akad. Umiejętn. ss. V-ccxxi.

¹⁸ Librowski Stanisław, *Kapituła katedralna wrocławska. Zarys dziejów i organizacji*. Warszawa 1949 ss. XXVI, 175. (Studia Historico-Ecclesiastica 5); Abraham Władysław, *Statuty kapituły w Kruszwicy* (wyd. Jakub Sawicki). Polonia Sacra R. 8: 1956 z. 3/4 s. 251—315; Patykiewicz Walenty, *Statuty kolegiaty rudzko-wieluńskiej*. Roczniki teol.-kanon. R. 3: 1956 z. 1 s. 347—376; Żywczyński Mieczysław, *Powstanie i cel kapituły puttuskiej*. Roczniki teol.-kanon. R. 2: 1955 s. 177—192; Fijałkowski Józef, *Nowosądecka kolegiata*, Cz. 1: *Dzieje kapituły mniejszej 1446—1791*. Warszawa 1958 s. X, 229, nlb. 1, tabl. 8 (Studia Historico-Ecclesiastica 11); Deptuła Czesław, *Kolegiata NMP na Podgrodziu Płockim*. Notatki płockie 1959 nr 11/12 s. 46—52; Tenże, *Zagadnienie początków kolegiaty św. Michała w Płocku*. Notatki płockie 1959 nr 13/14 s. 36—43; Lalik Tadeusz, *Zagadnienie „viteae communis” kapituł polskich XII wieku*. *Wiek Średni*, Warszawa 1962 s. 99—110; Szymański Józef *Z zagadnień viteae canonicae w Polsce XII—XIII wieku*, Roczniki teolog.-kanon. T. 10: 1963 z. 4 s. 143—152; Tenże, *Wczesnośredniowieczne kanonickie środowisko zawichojsko-sandomierskie*, Roczniki humanist. T. 12: 1964 z. 2 s. 215—229; Obłąk Jan, *Statuty warmińskiej kapituły katedralnej (w rozwoju historycznym)*, Warmińskie Wiadomości Diecezjalne T. 16: 1961 z. 5 s. 45—58; Kumor Bolesław, *Erekcja kolegiaty i kapituły pod wezwaniem Wszystkich Świętych w Bobowej*, Archiwa, Biblioteki i Muzea kościelne T. 11 Lublin 1965 s. 287—312; Lutyński Konrad, *Kapituła kolegiacka w Szamotułach w latach 1423—1569*. Maszynopis. Lublin 1971 ss. XI, 144. (Streszczenie). Roczniki teol.-kanon. t. 19: 1972 z. 4 s. 124—126; Góralski Wojciech, *Powstanie kapituły kolegiackiej w Puttusku*. Archiwa, Biblioteki i Muzea kośc. T. 26: 197 s. 287—306; Pałka Paweł, *Posiedzenia katedralnej kapituły chełmskiej obrządku łacińskiego w świetle materiałów archiwalnych*. Roczniki teol.-kanon. t. 19: 1972 z. 5 s. 24—37; Tenże, *Zróżnicowanie kapituły chełmskiej obrządku łacińskiego*. Roczniki teol.-kanon. t. 20: 1973 z. 5 s. 29—47. — Por. nadto wyżej w przyp. 14.

¹⁹ *Statuta capitularia Ecclesiae Cathedralis Cracoviensis mandato et*

w miarę możliwości i statuty różnych kolegiów duchownych, jak wikariuszy, mansionarzy, altarystów, psalterzystów itp.²⁰

Pilnym postulatem jest moim skromnym zdaniem zebranie i wydanie wszystkich nie drukowanych i ogłoszonych we współczesnych drukowanych edycjach listów pasterskich biskupów krakowskich. Ważne to źródło do historii prawa, historii religijności i historii kultury, zbyt mało dotąd wykorzystywane w badaniach historycznych²¹.

Przygotowania do pełnej edycji i reedycji pomników ustawodawstwa synodalnego diecezji krakowskiej są w toku. Zamierzone jest opublikowanie studiów nad tymi pomnikami oraz opracowanych krytycznie kompletnych tekstów wśród dalszych tomów *Concilia Poloniae. Źródła i studia krytyczne*. Poszukiwania materiałów dla ustalenia możliwie kompletnego katalogu synodów krakowskich i wydanych przez nie statutów są długie i mozolne. Ostatnio prowadzone prace, w których celował przedwcześnie zmarły ks. prof. Piotr Bober²², wykazały, jak niezbędne są szczegółowe kwerendy w *acta actorum capituli*, *acta episcopalia* i *acta officialatus*. Pewnych nowych danych należy się nadto spodziewać po szczegółowych kwerendach w archiwach Kongregacji Konsystorialnej i Kongregacji Soboru w Rzymie. Takie poszukiwania wymagają czasu, sił i życzliwej pomocy ludzi dobrej woli. Pomoc taka daje czasem wyniki niespodziewane, jak np. ostatnio odnalezione w bibliotece prymasów Hiszpanii w Toledo rękopiśmienne teksty synodów polskich z XVII wieku. Od XII-go wieku do 1758 roku, kiedy to biskup Andrzej Stanisław Załuski ogłosił swój *Proces-*

impensis r. et Cl. D. Caroli Teliga, Decani Capituli Ecclesiae Cathedralis Cracoviensis edita. Cracoviae 1884 ss. XVI, 330.

²⁰ Z prac i wydawnictw nowszych patrz Kuraś Stanisław, *Statuty i przywileje bractwa kapłanów dekanatu zatorskiego 1378—1525*. *Polonia Sacra* R. 7: 1955 z. 4 s. 253—275; Hempterek Piotr, *Powstanie i skład kolegium wikariuszy przy kolegiacie św. Michała Archaniola w Lublinie*. *Roczniki teol.-kanon.* T. 12: 1965 z. 5 s. 75—102; Wyczański Hieronim, *Studia nad wewnętrznymi dziejami kościelnymi w Małopolsce na schyłku XVI wieku*. *Prawo kanon.* R. 7: 1964 nr 1/2 s. 45—125; Otręba Antoni, *Dzieje niższych kolegiów duchownych przy kolegiacie w Łasku 1525—1819*. ATK Warszawa 1973 ss. 281—410. — *Studia z historii Kościoła w Polsce* t. II.

²¹ Na doniosłość listów pasterskich dla badań historycznych i historyczno-prawnych zwrócił już uwagę Kutrzeba Stanisław, *Historia źródeł dawnego prawa polskiego* T. 2 1926, s. 136—138.

²² Bober Piotr, *Nieznane synody dawnej diecezji krakowskiej wieku XVI i XVII*. *Polonia Sacra* R. 6: 1953/54 z. 1 s. 51—79; Tenże, *Projektowane synody w dawnej diecezji krakowskiej w latach 1550—1800*. *Polonia Sacra* R. 7: 1955 z. 1 s. 12—26; Tenże, *Z dziejów synodów dawnej diecezji krakowskiej w XIV, XV i XVI w.* *Roczniki teol.-kanon.* R. 3: 1956 z. 1 s. 75—117.

*sus pro congregando clero ad Synodum dioecesanam*²³, lecz zebrania się synodu już się nie doczekał, spotykamy 63 daty, z którymi dotychczasowa nauka łączyła fakt odbycia się synodu diecezjalnego diecezji krakowskiej²⁴. Z tych dat jedynie 44 są sprawdzalne i pewne²⁵. Co do reszty trzeba przeprowadzać skrupulatne poszukiwania i badania w źródłach. Wielkiej pieczołowitości będzie wymagało przygotowanie do druku tekstów statutów synodalnych, zwłaszcza średniowiecznych. Szereg ważnych rękopisów z kopiami statutów zginęło bezpowrotnie w czasie ostatniej wojny. Jedynie z dwóch zaginionych rękopisów zachowały się szczęśliwie fotokopie sporządzone przez mnie pokryjomu podczas okupacji w zgoła prymitywnych warunkach technicznych²⁶. Warunki, w których trzeba będzie dokonać tej pracy edytorskiej, o tyle więc będą gorsze, o tych, w których pracowali ks. Fijałek i Stanisław Zachorowski.

9. Tu wreszcie stanąłem przy zagadnieniu, na które pragnę skierować szczególną uwagę moich Kolegów. W moim przekonaniu nie ma postępu prac badawczych, nie ma dziejopisarstwa na miarę dzisiejszych wymagań nauki bez stworzenia tej silnej podstawy, jaką stanowią szerokie zakresy obejmujące publikacje źródeł, odpowiadające dzisiejszym wysokim wymaganiom metodycznym. Praca edytorska jest pracą wymagającą szczególnych kwalifikacji, również i kwalifikacji moralnych. Dyletantyzm, niefrasobliwość lub brak odpowiedniego doświadczenia mogą wyrządzić niepowetowane szkody. Pilnym więc zadaniem byłoby wszechstronne wykształcenie i przysposobienie odpowiedniego zespołu pracowników, któryby podjąć mógł realizację planu edytorskiego na miarę potrzeb historiofilii kościelnej i na miarę dziś bardzo wysokiego poziomu nauki

²³ Por. Bober Piotr, *Projektowane synody* o.c. s. 24—26.

²⁴ Są to lata: 1320, 1324, 1328, 1331, 1355, 1359, 1373, 1394, 1396, 1408, 1408, 1420, 1422, 1425, 1425, 1428, 1430, 1432, 1436, 1443, 1446, 1451, 1453, 1454, 1455, 1456, 1459, 1462, 1462, 1467, 1472, 1473, 1478, 1480, 1502/1503, 1509, 1524, 1527, 1530, 1537, 1542, 1544, 1547, 1549, 1550, 1554, 1577, 1578, 1580, 1589, 1593, 1594, 1597, 1601, 1601, 1607, 1612, 1613, 1621, 1634, 1643, 1711, 1759.

²⁵ Nie posiadamy jak dotąd dowodów co do odbycia się synodów w latach: 1324, 1355, 1359, 1422, 1425, 1425, 1428, 1443, 1451, 1453, 1454, 1455, 1467, 1478, 1550, 1578, 1594, 1759. Niektóre z tych lat polegają być może na zwykłych omyłkach badaczy.

²⁶ Są to rękopisy b. Biblioteki Ces. w Petersburgu Lat. Q i 50 oraz Lat Q II 399, oba z XV wieku, zawierające kopie statutów biskupa Wojciecha Jastrzębca z 1420 roku.

europiejskiej. Przed przeszło 20 laty na konferencji historyków prawa w Krakowie wystąpiłem z takim żądaniem. Pozostało ono bez echa. Straciliśmy bardzo wiele drogiego czasu. Dziś co raz mniej już takich, którzy znaliby łącinę w stopniu potrzebnym do samodzielnego prowadzenia prac edytorskich. Dziś, bardziej niż kiedykolwiek, przekonany jestem o nagłej i co raz to bardziej naglącej potrzebie systematycznego kształcenia młodych wydawców.

10. Na końcu pozwalam sobie zgłosić postulat pod adresem Kolegów interesujących się zagadnieniami z dziejów archidiecezji krakowskiej. Wydaje mi się, że traktując o różnych kierunkach działania duszpasterskiego oraz o różnych formach religijności nie można pomijać ważnego w moim pojęciu zagadnienia trzecich zakonów i bractw religijnych jako specyficznych form organizacyjnych laikatu. Zwłaszcza dziś, w obliczu dekretów Vaticanum II, pogłębienie i rozszerzenie badań historycznych nad tymi zagadnieniami staje się pilną koniecznością. Wprawdzie i w tej materii ostatnie lata pozwoliły nam doczekać się szeregu interesujących prac²⁷, lecz jest tu jeszcze wiele do zrobienia, aby tę stronę dzia-

---

²⁷ Z ostatnich kilku lat przykładowo wymieniam: Sołtyśzewski Stefan, *Powolywanie wityrykusów w polskim ustawodawstwie synodalnym*. Prawo kanon. R. 2: 1959 nr 3/4 (wyd. 1960) s. 341—357; Tenże, *Prawa i obowiązki wityrykusów w polskim ustawodawstwie synodalnym*. Prawo kanoniczne R. 3: 1960 nr 1/2 s. 263—287; Kumor Bolesław, *Kościelne stowarzyszenia świeckich na ziemiach polskich w okresie przedrozbiorowym*. Księga Tysiąclecia katolicyzmu w Polsce, Lublin 1969 t. I s. 505—545; Bar Joachim, *Nowe formy zrzeszeń katolików świeckich w XIII w.* Prawo kanon. R. 12: 1969 nr 3/4 s. 201—213; Wiśniewski Eugeniusz, *Bractwa religijne na ziemiach polskich w średniowieczu*. Roczniki humanist. t. 17: 1969 z. 2 s. 51—81; Tenże, *Udział świeckich w zarządzie parafią w średniowiecznej Polsce*. Roczniki humanist. t. 18: 1970 z. 2 s. 45—67; Jakubowski Zbigniew, *Początki bractwa Najświętszego Sakramentu przy Kościele Bożego Ciała w Krakowie*. Nasza Przeszołość t. 36: 1971 s. 163—170; Kuźmak Krystyna, *Bractwo Maryi Wspomożycielki na ziemiach polskich w XVIII stuleciu*. Maszynopis. Lublin 1969 ss. LXXVII, 377, fotogr. 10, mapy 2. (Streszczenie). Roczniki teol.-kanon. t. 19: 1972 z. 4 s. 10—14; Piórog Józefa, *Geneza i rozwój bractw różańcowych w Polsce do roku 1604*. Maszynopis. Lublin 1966 ss. XII, 102, mapy 2. (Streszczenie). Roczniki teolog.-kanon. t. 19: 1972 z. 4 s. 134—138; Lisowska Maria, *Bractwo Matek Chrześcijańskich na ziemiach polskich (1860—1939)*. Maszynopis. Lublin 1971 ss. XXVII, 180, mapa. (Streszczenie). Roczniki teolog.-kanon. t. 19: 1972 z. 4 s. 120—124; Piech Stanisław, *Stowarzyszenie Rękodzielników Chrześcijańskich „Gwiazda Tarnowska” w Tarnowie (1881—1948)*. Maszynopis. Lublin 1971 ss. 106. (Streszczenie). Roczniki teolog.-kanon. t. 19, 1972 z. 4 s. 130—132; Flaga Jerzy, *Informacje o bractwach religijnych w relacji biskupa żmudzkiego Antoniego Tyszkiewiczza w roku 1748*. Sprawozd. Tow. Nauk. KUL 1 stycznia — 31 grudnia 1971 nr. 20,

łalności Kościoła na obszarze archidiecezji krakowskiej jak i na innych obszarach Polski przedstawić w pełnym świetle.

Lublin 1973 s. 42—47; Tenże, *Bractwa religijne w archidiaconacie lubelskim do początku XVII wieku (1604)*. Roczniki humanist. t. 21: 1973 z. 2 s. 141—169; Gach Piotr Paweł, *Bractwa kościelne w Krakowie pod koniec XVI wieku*. Sprawozd. Tow. Nauk. KUL nr 18: 1970 (wyd. 1971) s. 131—134; Rożej Stefan Jan, *Bractwo Najświętszej Maryi Panny Jasnogórskiej i Znalezienia Krzyża Świętego na Jasnej Górze w XVIII i XIX wieku*. Maszynopis. Lublin 1971 ss. 146. (Streszczenie). Roczniki teolog.-kanon. t. 20: 1973 z. 4 s. 162—164.